

HET ORANJEHOTEL, CENTRUM VOOR HERINNERING EN BEZINNING

Gang in de cellenbarak

Onze stad is een gewichtig museum rijker geworden: het Nationaal Monument Oranjehotel is na een grote verbouwing omgevormd tot herinneringscentrum. Op 7 september werd het geopend door de koning, die daartoe de grote poort aan de Van Alkemadelaan symbolisch op een kier zette.

Het oorspronkelijke gebouw was een cellenbarak uit 1919, onderdeel van de strafgevangenis aan de Pompstationsweg, en bedoeld voor het tijdelijk opvangen van veroordeelde smokkelaars na de Eerste Wereldoorlog. Vanaf 1940 kreeg de cellenbarak te maken met het Duitse bezettingsregime en veranderde gedurende de 5 jaar daarna van karakter.

Als huis van bewaring van de Duitse politie, waar men terecht kwam na gepakt te zijn voor enigerlei vorm van verzet tegen de bezettingsmacht of voor hardnekkig patriottisme, kreeg het vrijwel meteen de geuzennaam “Oranjehotel”. Het functioneerde als geheel zelfstandige instelling van de Duitse politieke recherche en de geheime inlichtingendienst Sipo-SD, met tien verhoorkamers en drie verduisterde strafcellen. Behalve voor verstoring van de openbare orde betroffen de straffen vooral overtredingen tegen de Duitse krijgsmacht en de instanties van de bezetting. Een brede omschrijving waarbinnen behalve criminaliteit ook alle vormen van spot en tegenwerking, vermeend of reëel, konden vallen.

Minieme uitingen, zoals het kritische gedichtje van Riet Hoogland over het bombardement op Rotterdam, konden rekenen op maandenlange opsluiting. Daarnaast waren er ook economische delicten, zoals zwarthandel of fraude met het distributiesysteem, die in tijden van erbarmelijke schaarste niet konden uitblijven. Het geringste werd opgevat als misdaad tegen

de Duitse staat, waarop een willekeur aan strafoplegging volgde. De Duitse rechtbanken kregen ook steeds meer bevoegdheden en oordeelden steeds strenger.

De veroordelingen omvatten zowel gevangenisstraffen en tuchthuisstraffen als de doodstraf. In 1941 vond de eerste executie plaats op de Waalsdorpervlakte, die na de Februari-staking direct gevolgd werd door de massa-executie van vijftien leden van de Geuzenverzetsgroep en drie Februaristakers. Er zouden tot 1945 nog meer dan 250 executies volgen.

Vanaf 1942 intensiveerde de vervolging van Joden, homoseksuelen, zigeuners, vrijmetselaars, Jehovagetuigen en communisten. Het ging niet meer zozeer om criminaliteit of belediging van de bezetter, maar gewoonweg om ongewenste levensovertuigingen of etniciteiten. De organisatie die de deportatie van Joden uit Nederland organiseerde zat om de hoek, in de villa Windekind aan de Nieuwe Parklaan. Het Oranjehotel fungeerde als tijdelijke bewaarplaats, voorafgaand aan transport naar het Oosten. Zo was het onderdeel van een oppressie- en vernietigingssysteem op Europese schaal, een netwerk van doorgangskampen, zoals Vught en Amersfoort, van tuchthuisinstellingen en van concentratiekampen.

Voor de ongeveer 25.000 mensen die kort of lang in het Oranjehotel verbleven was dit een gruwelijk perspectief, dat iedereen boven het hoofd kon hangen. Lex Althof, opgepakt vanwege zijn betrokkenheid bij het 'paroolnetwerk', beschreef de sfeer als “moordend en luguber”. Naarmate de oorlog voortging en de Duitse nederlaag voelbaar naderbij kwam, het verzet zich verbreedde en verhardde en de Duitse opsporing listiger en efficiënter werd, nam de druk op het Oranjehotel toe. Er was een

tekort aan ruimte en personeel en aan alles wat nodig was om het leven te houden. Soms zaten er wel vijf gevangenen in een cel van drie bij twee meter. Straffen werden willekeuriger en wanstaltiger. Het mishandelen werd normaal in het dagelijkse regime. Ten langen leste werd ook voor het bewakend personeel de werkdruk ondraaglijk. Er heerste chaos. Overspannenheid, alcoholgebruik en frustratie over de ongunstige ontwikkeling van het Duitse Rijk, dit alles leidde in de cellenbarakken van Scheveningen tot excessief geweld en treiterij. Vooral de Joden moesten het ontgelden.

Deze geschiedenis komt opnieuw op ons af in de museale ruimten van het gerenoveerde Oranjehotel zoals het nu is. De kaalheid, het duistere licht en de Spartaanse inrichting van de gangen en de cellen laten ons als bezoekers invoelen hoe het was om hier te moeten overleven. De verveling, de vernedering, de kou, de honger, de doelloosheid in een ongrijpbare vijandige omgeving, geïsoleerd van de wereld in een spergebied. Tergend was vooral de onzekerheid over wat het lot een mens kon brengen. Met als ultieme dreiging de dodencellen en de gang door het poortje naar de fusilladeplaats. De psychische druk moet enorm geweest zijn. Zo groot dat voor velen de bevrijding lang niet genoeg was om deze tijd van zich te kunnen afschudden. Daarom is het goed dat het Oranje Hotel nu een plek van

bezinning is geworden, waar je kunt rondkijken, je proberen in te leven, de slachtoffers kunt herdenken, en bij de vaste tentoonstelling informatie kunt ophalen over alles wat hier is gebeurd.

Twee belangrijke boeken zijn verschenen ter gelegenheid van de opening op 7 september. Een heruitgave van het "Gedenkboek van het Oranjehotel" dat in 1946 tot stand kwam onder redactie van E.P. Weber, reservemajoor van de infanterie. Daarin zijn ruim 1200 brieven van oud-gevangenen verwerkt. En het dit jaar verschenen boek van historicus Bas von Benda-Beckmann waarin hij in opdracht van de Stichting Oranjehotel de geschiedenis van het Oranjehotel reconstrueerde. Beide boeken zijn te koop in de museumwinkel van het Oranjehotel. Daar is gelegenheid om al dan niet met een kop koffie na te praten over de ervaringen in het museum.

Voor meer informatie: www.oranjehotel.org

Bezoekadres: Van Alkemadeaan 1258, 2597 BP Den Haag, tel. 070-2228070.

Geopend dinsdag tot en met zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

[Elsbeth van Hijlckama Vlieg, tekst en foto's](#)

Het dodenboek